

יג

במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות ולא

ראה

לד

יראה את-פני יהוה ריקם: איש כמתנת ידו כברכת יהוה אלהיו אשר

יד

נתן-לך:

שפטים ושטרים תתן-לך בכל-שעריך נז

שופטים

אשר יהוה אלהיו נתן לך לשבטיך ושפטו את-העם משפט-צדק:

לא-תטה משפט לא תכיר פנים ולא-תקח שחד כי השחד יעור עיני

ג חכמים ויסלף דברי צדיקים: צדק צדק תרדף למען תחיה וירשת

ד את-הארץ אשר-יהוה אלהיו נתן לך: לא-תטע לך נח

ה אשרה כל-עץ אצל מזבח יהוה אלהיו אשר תעשה-לך: ולא-תקים לך

ו מצבה אשר שגא יהוה אלהיו: לא-תזבח ליהוה נט

אלהיו שור ושה אשר יהיה בו מום כל דבר רע כי תועבת יהוה אלהיו

ז הוא: כי-ימצא בקרבך באחד שעריך אשר-יהוה ס

אלהיו נתן לך איש או-אשה אשר יעשה את-הרע בעיני יהוה-אלהיו

תרגום אונקלוס

באתרא די יתרעי בחגא דפטיריא ובחגא דשבועיא ובחגא דמטלא ולא יתחזי קדם יי ריקנון לז גבר כמתנת ידה כברכתא דיי אלהיך די ייב לך:

יב לך לשבטיך וידונון ית עמא דין דקשוט ב לא תצלי דין לא תשתמודע אפינ ולא תקבל שחדא ארי שחדא מעור עיני חפימין ומקלקל פתגמין תריצין ג קשטא קשטא תהי רדיך בדיל דתיחי ותירת ית ארעא דיי אלהיך יב לך ד לא תצוב לך אשרת כל אילן בסטר מדבחא דיי אלהיך די תעבד לך ה ולא תקים לך קמא די סגי יי אלהיך ו לא תכוס קדם יי אלהיך תור ואמר די יי בה מומא כל מדעם ביש ארי מרחק קדם יי אלהיך הוא ז ארי ישתכח בינד בחדא מקרויך דיי אלהיך יב לך גבר או אתתא די יעבד ית דביש קדם יי אלהיך

פירוש רש"י

כי השחד יעור. משקבל שחד ממנו, אי אפשר שלא יטה את לבו וצלו להפוך בזכותו: דברי צדיקים. דברים המצדקים, משפטי אמת: (ג) צדק צדק תרדף. הלך אחר בית דין יפה: למען תחיה וירשת. כדאי הוא מנוי הדינין הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבן על אדמתן: (ד) לא תטע לך אשרה. לחיבו עליה משעת נטיעתה, ואפילו לא עבדה עובר בלא תעשה על נטיעתה: לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלהיך. אזהרה לנוטע אילן ולבונה בית בהר הבית: (ה) ולא תקים לך מצבה. מצבת אבן אחת להקריב עליה, אפלו לשמים: אשר שגא. מזבח אכנים ומזבח אדמה צנה לעשות, ואת זו שגא, כי חק היתה לכנענים, ואף על פי שהיתה אהובה לו בימי האבות, עכשיו שגאה, מאחר שעשאוה אלו חק לעבודה זרה: (ו) לא תזבח וגו' כל דבר רע. אזהרה למפגל בקדשים על ידי דבור רע. ועוד נדרשו בו שאר דרשות ב'שחיטת קדשים' (זכחים לו. לו-:)

(לג) ולא יראה את פני ה' ריקם. אלא הבא עולות ראיה ושלמי חגיגה: (לד) איש כמתנת ידו. מי שיש לו אוכלין הרבה ונכסים מרבים יביא עולות מרבות ושלמים מרבים:

סדר יד (א) שפטים ושטרים. "שופטים" דינים הפוסקים את הדין, "ושטרים" הרודין את העם אחר מצותם, שמפיין וכופתין במקל ובכרצועה עד שיקבל עליו את דין השופט: בכל שעריך. בכל עיר ועיר: לשבטיך. מוסב על "נתן לך". שפטים ושטרים תתן לך לשבטיך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך, מלמד שמושיבין דינין לכל שבט ושבט ובכל עיר ועיר: ושפטו את העם וגו'. מנה דינין ממחים וצדיקים לשפוט צדק: (ב) לא תטה משפט. כמשמעו: לא תכיר פנים. אף בשעת הטענות, אזהרה לדין שלא יהא רך לזה וקשה לזה, אחד עומד ואחד יושב, לפי שכשרואה זה שהדין מכבד את חברו מסתתמין טענותיו: ולא תקח שחד. אפלו לשפוט צדק:

יָד

ח לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ: וַיִּלְךָ וַיַּעֲבֹד אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ | או

שופטים

ט

ט לַיָּרַח או לְכָל-צַבָּא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא-צְוִייתִי: וְהִגַּדְתָּ לָּךְ וּשְׁמַעְתָּ וּדְרַשְׁתָּ

י

י היטב והנה אמת נכון הדבר נעשיתה התועבה הזאת בישראל: והוצאת

אֶת-הָאִישׁ הַהוּא או אֶת-הָאִשָּׁה הַהוּא אֲשֶׁר עָשָׂו אֶת-הַדָּבָר הַרְעָה הַזֶּה

יא אֶל-שְׁעָרֶיךָ אֶת-הָאִישׁ או אֶת-הָאִשָּׁה וּסְקַלְתֶּם בְּאֲבָנִים וּמָתוּ: עַל-פִּי |

יב שְׁנַיִם עֵדִים או שְׁלֹשָׁה עֵדִים יוֹמֵת הַמֵּת לֹא יוֹמֵת עַל-פִּי עַד אֶחָד: יָד

הַעֲדִים תִּהְיֶה-בּוֹ כְּרֹאשְׁנָה לְהַמִּיתוֹ וַיָּד כָּל-הָעָם בְּאַחֲרֹנָה וּבְעֶרְתָּ הַרְעָ

מקור בך:

יג כִּי יִפְלֹא מִמֶּךָ דָּבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין-דָּם | לְדָם בֵּין-דֵּין לְדֵין וּבֵין נָגַע לְנָגַע סא ב

יד דְּבָרֵי רִיבֹת בְּשְׁעָרֶיךָ וּקְמַת וְעֲלִיתָ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ

יז בּוֹ: וּבָאתְּ אֶל-הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל-הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם

טו וְדַרְשַׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: וְעָשִׂיתָ עַל-פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ

לָךְ מִן-הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וּשְׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִרְוּךָ:

טז עַל-פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יִרְוּךָ וְעַל-הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר-יֹאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא

יז תִּסּוֹר מִן-הַדָּבָר אֲשֶׁר-יִגִּידוּ לָךְ יִמִּין וּשְׂמָאל: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן

תרגום אונקלוס

למעבר על קימה ח ואז לפלח לטעות עממיא וסגיד להון ולשמשא או לסיהרא או לכל חילי שמיא די לא פקדית ט ויתחוי לך ותשמע ותתבע יאות והא קשטא פון פתגמא אתעבידת תועבתא דא בישראל י ותפק ית גברא ההוא או ית אתתא ההיא די עבדו ית פתגמא בישא הדין לתרע בית דינך ית גברא או ית אתתא ותרגמנון באבניא וימותון יא על מימר תריין סהדין או תלתא סהדין יתקטל דחיב קטול לא יתקטל על מימר סהיד חד יב ידא דסיהרא תהי בה בקממיתא למקטלה וידא דכל עמא בבתירא ותפלי עבד דביש מבינך יג ארי יתכסי מנך פתגמא לדינא בין דמא לדמא בין דינא לדינא ובין מכתש סגירו למכתש סגירו פתגמי פלגתא דינא בקרויך ותקום ותסק לאתרא די יתרעי יי אלהך בה יד ותיתי לות כהניא לואי ולות דינא די יהי ביומא האנון ותתבע ויתחון לך ית פתגמא דדינא טו ותעבד על מימר פתגמא די יחון לך מן אתרא ההוא די יתרעי יי ותטר למעבד ככל די ילפנך טז על מימר אורייתא די ילפנך ועל דינא די יימרון לך תעבד לא תסטי מן פתגמא די יחון לך ימינא ושמאלא יז וגבר די יעבד ברשע

פירוש רש"י

שיזומו בלם: (יג) כי יפלא. כל הפלאה לשון הבדלה ופרישה, שהדבר נבדל ומכסה ממך: בין דם לדם. בין דם טמא לדם טהור: בין דין לדין. בין דין זכאי לדין חזב: ובין נגע לנגע. בין נגע טמא לנגע טהור: דברי ריבת. שיהיו חכמי העיר חולקים בדבר, זה מטמא וזה מטהר, זה מחיב וזה מוכה: וקמת ועלית. מלמד שבית המקדש גבוה מכל המקומות: (יד) הכהנים הלויים. הכהנים שיצאו משבט לוי: ואל השפט אשר יהיה בימים ההם. אפלו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו אתה צריך לשמע לו, אין לך אלא שופט שבמך: (טז) ימין ושמאל. אפלו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן שאומר לך על ימין

(ז) לעבר בריתו. אשר פרת ה' אתכם שלא לעבוד עבודה זרה: (ח) אשר לא צויתני. לעבדם: (ט) נכון. מכון העדות: (י) והוצאת את האיש ההוא וגו' אל שעריך וגו'. המתרגם "אל שעריך" "לתרע בית דינך" טועה, שכן שנינו, "אל שעריך" זה שער שעבד בו, או אינו אלא שער שנדון בו, נאמר "שעריך" למטה ונאמר "שעריך" למעלה (לעיל פסוק א), מה "שעריך" האמור למעלה שער שעבד בו, אף "שעריך" האמור למטה שער שעבד בו, ותרגומו "לקרויך": (יא) שנים עדים או שלשה. אם מתקימת עדות בשנים, למה פרט לך שלשה, להקיש שלשה לשנים, מה שנים עדות אחת, אף שלשה עדות אחת, ואין נעשין זוממין עד

יָד בְּלִתִּי שָׁמַע אֶל־הַכֹּהֵן הַעֲמִיד לְשֵׁרֵת שָׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אוֹ שׁוֹפְטִים
 יח אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא וּבַעֲרַת הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל: וְכָל־הָעַם יִשְׁמְעוּ
 טו א וַיֵּרְאוּ וְלֹא יִזְדוֹן עוֹד: כִּי־תִבֹא אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר סב שְׁנֵי ג
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ וַיִּרְשָׁתָהּ וַיִּשְׁבָּתָהּ בָּהּ וְאָמַרְתָּ אֲשִׁימָה עָלַי מְלֶכֶךְ
 ב כְּכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתַי: שׁוֹם תִּשָּׂים עָלֶיךָ מְלֶכֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחִיךָ תִּשָּׂים עָלֶיךָ מְלֶכֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נְכָרִי
 ג אֲשֶׁר לֹא־אֲחִיךָ הוּא: רַק לֹא־יִרְבֶּה־לוֹ סוּסִים וְלֹא־יִשְׁיֵב אֶת־הָעַם
 מִצְרִימָה לְמַעַן הֲרַבּוֹת סוּס וַיְהוֶה אָמַר לָכֶם לֹא תִסְפּוּן לָשׁוּב בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה
 ד עוֹד: וְלֹא יִרְבֶּה־לוֹ נָשִׁים וְלֹא יִסּוֹר לְבָבוֹ וְכִסֶּף וְזָהָב לֹא יִרְבֶּה־לוֹ מְאֹד:
 ה וְהָיָה כְּשִׁבְתוֹ עַל כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ וְכָתַב לוֹ אֶת־מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת

תרגום אונקלוס

בדיל דלא לקבלא מן כהנא דקאם לשמשא תמן קדם יי אלהך או מן דינא ויתקטל גברא ההוא ותפלי עבד דביש מישראל יח וכל עמא ישמעון וידחלוון
 וְלֹא יִרְשִׁיעוּן עוֹד א ארי תעול לארעא דיי אלהך יהב לך ותירתה ותיחב בה ותימר אמני עלי
 מלכא ככל עממיא די בסחרני ב מנאה תמני עלך מלכא די יתרעי יי אלהך בה מגו אחיך תמני עלך מלכא לת לך רשו למנאה עלך גבר נוכרי
 די לא אחורף הוא ג לחוד לא יסגי לה סוסון ולא יתב ית עמא למצרים בדיל לאסגאה לה סוסון ויי אמר לכון לא תוספון למתוב בארח הדין עוד
 ד וְלֹא יִסְגִי לָהּ נָשִׁין וְלֹא יִטְעִי לְבָהּ וְכִסְפָא וְזָהָב לֹא יִסְגִי לָהּ לַחֲדָא ה ויהי כמתבה על כרסא מלכותה ויכתוב לה ית פתשגן אורייתא קדא

פירוש רש"י

ימין ועל שמאל שמאל: (יח) וְכָל הָעַם יִשְׁמְעוּ. מכאן שמתניין לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל:
 סדר טו (ג) לֹא יִרְבֶּה לוֹ סוּסִים. אלא כְּדִי מִרְפַּכְתּוֹ, ש"ל לא ישיב
 אֶת הָעַם מִצְרִימָה" שֶׁהַסּוּסִים בְּאִים מִשָּׁם, כְּמָה שֶׁנֶּאמַר בְּשִׁלְמָה
 "וְתַעֲלֶה וְתִצַּא מִרְכָּבָה מִמִּצְרַיִם בְּשֵׁשׁ מֵאוֹת כֶּסֶף וְסוּסִים בַּחֲמִשִּׁים
 וּמֵאָה" (מלכים ט:כא): (ד) וְלֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים. אלא י"ח, שֶׁמִּצִּינוּ

מפתח סדרי התנ"ך

הנהגת הציבור לצד חובת היחיד ליחס ראוי והוגן כלפי החלש והמוחלש בחברה עומדת גם החובה הציבורית למשפט וצדקה.
 סדרים רבים עוסקים במימוש ערך זה, אביא מספר דוגמות: סדר יד בדברים פותח בחובת החברה למימוש: "שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ... וְשֹׁפְטִי
 אֶת־הָעַם מִשֹּׁפֵט־צֶדֶק:". ראש סדר ט במלכים יעוד מלך ישראל: "בְּאֵהֶבֶת ה' אֶת־יִשְׂרָאֵל לְעֹלָם וַיִּשְׁמְךָ לְמֶלֶךְ לְעֹשׂוֹת מִשְׁפָּט וְצֶדֶקה". בראש סדר ג
 ברמיה מבואר שזה הבסיס להצלת העם: "אִם־יֵשׁ עֹשֶׂה מִשְׁפָּט מִבְּקֶשׁ אֲמוֹנָה וְאֶסְלַח לָהּ". בראש סדר ד בישעיה מבואר שזה יסוד מלכות בית
 דוד: "לְסִרְבָּה [לְמַרְבָּה] הַמְּשֻׁרָה וְלִשְׁלֹום אֵין־קֶץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־מַמְלַכְתּוֹ לְהִכִּין אֹתָהּ וְלִסְעֹדָהּ בְּמִשְׁפָּט וּבְצֶדֶק מַעֲתָה וְעַד־עוֹלָם קִנְיַת ה' צ'
 תַּעֲשֶׂה־זֹאת". וכך גם בראש סדר ז שם: "וְהוֹכֵן בְּחֹסֶד כִּסֵּא וַיִּשֶׁב עָלָיו בְּאֵמֶת בְּאֵהֶל דָּוִד שֹׁפֵט וְדָרַשׁ מִשְׁפָּט וּמִתֵּר צֶדֶק:".
 מלכי ישראל ויהודה בראשי הסדרים 21 ראשי סדרים עוסקים, באופן ישיר, במלכי ישראל. בספר שמואל הם מתארים את אישיותו המוסרית
 של המלך ואת בחירתו למלכות על ידי הקב"ה. שני ראשי סדרים עוסקים בשאול: "בְּחֹרֹר וְטוֹב וַאֲיִן אִישׁ מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל טוֹב מִמֶּנּוּ", "הֲרֵאִיתֶם אֲשֶׁר
 בְּחָרָךְ בּוֹ ה' כִּי אֵין כְּמָהוּ בְּכָל־הָעַם". חמישה עוסקים בדוד. אחד עוסק באישיותו: "יָדַע נָגַן וְגִבּוֹר חַיִל וְאִישׁ מִלְחָמָה וַיִּנְכּוֹן דָּבָר וְאִישׁ תָּאֵר וְה' עִמּוֹ".
 שלושה עוסקים בהשגחת ה' עליו ואחד פותח בפסוק שבזכותו נודע כמי שהקים עולקה של תשובה: "וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל־נָתָן חֲטָאתִי לָהּ". בספר דברי
 הימים זכו שלושה מלכים צדיקים להופיע בראש סדר: יהושפט, יואש ויאשיהו.

שלושתם יחד עם עוד ארבעה מלכים צדיקים זכו בשמונה ראשי סדרים בספר מלכים, כאשר חזקיהו זוכה לשניים ויאשיהו לשלושה.
 הרעיון להדגיש את המלכים הצדיקים מתאים למגמה הכללית של חלוקת הסדרים לעסוק בטוב ולהדגישו.

¹ בשמואל: ה, ו, ג, יא, יב, כג, כו. במלכים: יג, יד, יט, כד, כו, כח, כט, ל, לג, לד, לה. בדברי הימים: יט, כ, כד.

טו ו על־סֹפֶר מִלִּפְנֵי הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם: וְהִיְתָה עִמּוֹ וְקָרָא בּוֹ כָּל־יְמֵי חַיָּיו לְמַעַן יִלְמַד לִירְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהָיו לְשֹׁמֵר אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת וְאֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה לַעֲשׂוֹתָם: לְבִלְתִּי רוּם־לִבְבוֹ מֵאֲחִיו וּלְבִלְתִּי סוּר מִן־הַמִּצְוָה יְמִין וּשְׂמֹאל לְמַעַן יֵאָרִיךְ יָמָיו עַל־מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבְנָיו ח בְּקָרֵב יִשְׂרָאֵל: ח לא־יְהִיֶּה סג שלישי ד לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֶׁבֶט לְוֵי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם־יִשְׂרָאֵל אֲשֵׁי יְהוָה וְנַחֲלָתוֹ ט יֹאכְלוּן: וְנַחֲלָה לֹא־יְהִיֶּה־לוֹ בְּקָרֵב אֲחִיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ כַּאֲשֶׁר י דְּבַר־לוֹ: וְזֶה יְהִי מִשְׁפֹּט הַכֹּהֲנִים מֵאֵת הָעָם סד מאת זְבַחֵי הַזֶּבַח אִם־שׁוֹר אִם־שֶׂה וְנָתַן לַכֹּהֵן הַזֶּרַע וְהַלְחִיִּים וְהַקֵּבָה: יב רֵאשִׁית דְּגַנְךָ תִּירְשֶׁךָ וַיִּצְהַרְךָ וּרְאשִׁית גִּזְ צֹאנֶךָ תִּתֵּן־לוֹ: כִּי בּוֹ בָחַר

תרגום אונקלוס

על ספרא מן קדם כהניא לואי ו ותהי עמה ויהי קרי בה כל ימי חייהי כדיל דליל למדחל קדם יי אלהה למטר ית כל פתגמי אורייתא הדא וית קמיא האלין למעברהון ז כדיל דלא ירים לבה מאחיהי וכדיל דלא יסטי מן תפקדתא מיניא ושמאלא כדיל דיורך יומין על מלכותה הוא ובנוהי בגו ישראל ח לא יהי לכהניא לואי כל שבטא דלוי חלק ואחסנא עם ישראל קרבינא דיי ואחסנתה ייכלון ט ואחסנא לא יהי לה בגו אחוהי מתנן דיהב לה יי אנון אחסנתה כמא די מליל לה י ודין יהי דחזי לכהניא מן עמא מן נכסי נכסתא אם תור אם אמר ויתן לכהנא דרועא ולועא וקבתא יא ריש עבורך חמרך ומשחך וריש גזא דענך תפרש לה יב ארי בה יתרעי

פירוש רש"י

(ו) דברי התורה. כמשמעו: (ז) ולבלתי סור מן המצוה. אפלו מצוה קלה של נביא: למען יאריך ימים. מפלל הן אתה שומע לאו, וכן מצינו בשאול שאמר לו שמואל "שבעת ימים תוחל עד בואי אליך להעלות עלות" (שמואל ה:לד), וכתוב "ויחל שבעת ימים" (שם ז:יב), ולא שמר הבטחתו לשמר כל היום, ולא הספיק להעלות העולה עד שבא שמואל ואמר לו "נסבלת לא שמרת וגו' ועתה ממלכתך לא תקום" (שם ז:יז-יח), הא למדת שבשביל מצוה קלה של נביא נענש: הוא ובניו. מגיד שאם בנו הגון למלכות הוא קודם לכל אדם: (ח-ט) כל שבט לוי. בין תמימין בין בעלי מומין: חלק. בבזה: ונחלה. בארץ: אשי ה'. קדשי המקדש: ונחלתו. אלו קדשי הגבול, תרומות ומעשרות, אבל "נחלה" גמורה "לא יהיה לו בקרב אחיו". ובספרי דרשו ונחלה לא יהיה לו, זו נחלת שאר. בקרב אחיו, זו נחלת חמשה. ואיני יודע מה היא. ונראה לי שארץ כנען שמעבר הירדן ואילך נקראת ארץ חמשה עממים, ושל סיחון ועוג שני עממים, אמורי וכנעני, ונחלת שאר לרבות קיני וקנזי וקדמוני. וכן דורש בספרות מתנות שנאמרו לאהרן "על כן לא היה ללוי וגו'" (לעיל ט:ט), להזהיר על קיני וקנזי וקדמוני. שוב נמצא בדברי רבנו קלונימוס, הכי גרסינן בספרי ונחלה לא יהיה לו, אלו נחלת חמשה. בקרב אחיו, אלו נחלת שבעה, נחלת חמשה שבטים

ונחלת שבועה שבטים. ומתוך שמשה ויהושע לא חלקו נחלה אלא לחמשה שבטים בלבד, שכן משה הנחיל לראובן וגד וחצי שבט מנשה, ויהושע הנחיל ליהודה ואפרים ולחצי שבט מנשה, ושבועה האחרים נטלו מאליהן אחרי מות יהושע, מתוך כך הזכיר חמשה ללבד ושבועה ללבד: כאשר דבר לו. "בארצם לא תנחל וגו' אני חלקך" (במדבר טז:לג): (י) מאת העם. ולא מאת הכהנים: אם שור אם שיה. פרט לחיה: הזרע. מן הפרק של ארכבה עד כף של יד שקורין אשפלו: והלחיים. עם הלשון. דורשי רשומות היו אומרים, "זרוע" תחת יד, שנאמר "ויקח רמח בידו" (במדבר כא:ז). "לחיים" תחת תפלה, שנאמר "ויעמד פינחס ויפלל" (תהלים מזמור קה שלנו:ל). "והקבה" תחת "האשה אל קבתה" (במדבר כא:ח): (יא) ראשית דגנך. זו תרומה, ולא פרש בה שעור, אבל רבותינו נתנו בה שעור, עין יפה אחד מארבעים, עין רעה אחד מששים, בינונית אחד מחמשים. וסמכו על המקרא שלא לפחות מאחד מששים, שנאמר "ששית האיפה מחמר החטים" (יחזקאל כז:מה), ששית האיפה חצי סאה, כשאתה נותן חצי סאה לכור, הרי אחד מששים, שהכור שלשים סאין: וראשית גז צאנך. כשאתה גוז צאנך בכל שנה תן ממנה ראשית לכהן, ולא פרש בה שעור. ורבותינו נתנו בה שעור אחד מששים, וכמה צאן חבבות בראשית הגז, חמש רחלות, שנאמר "וחמש צאן

טו יהוה אלהיך מפל־שבטיך לעמד לשרת בשם־יהוה הוא ובניו שופטים
 יג כל־הימים: וכי־יבא הלוי מאחד שעריך מפל־ישראל סה רביעי
 אשר־הוא גר שם ובא בכל־אות נפשו אל־המקום אשר־יבחר יהוה:
 יד ושרת בשם יהוה אלהיו בכל־אחיו הלויים העמדים שם לפני יהוה:
 טו, טז חלק כחלק יאכלו לבד ממפריו על־האבות: כי אתה בא סו ה
 אל־הארץ אשר־יהוה אלהיך נתן לך לא־תלמד לעשות כתועבת הגוים
 יז הים: לא־ימצא בך מעביר בנו־ובתו באש קסם קסמים מעונן ומנחש
 יח, יט ומכשף: וחבר חבר ושאל אוב וידעני ודרש אל־המתים: פי־תועבת
 יהוה כל־עשה אלה ובגלל־תועבת האלה יהוה אלהיך מוריש אותם
 כ, כא מפניך: תמים תהיה עם יהוה אלהיך: כי | הגוים האלה אשר אתה יורש
 אותם אל־מעננים ואל־קסמים ישמעו ואתה לא כן נתן לך יהוה

תרגום אונקלוס

י: אלהיך מפל שבטיך למקם לשמשא בשמא דיי הוא ובנוהי כל יומיא יג וארי ייתי לואה מחדא מקרויך מפל ישראל די הוא דר תמן וייתי בכל רעות נפשה לאתרא די יתרעי יי יד וישמש בשמא דיי אלהה ככל אחוהי לנאי דמשמשין תמן קדם יי טו חלק כחלק ייכלין בר ממטרתא דיייתי בשפתא דכן אתקינו אבהתא טו ארי את עלל לארעא דיי אלהיך ייב לך לא תילף למעבד כתועבת עממא האנון יי לא ישתכח בך מעבר ברה וברתה בנורא קסם קסמין מענן ומנחש ודרש יי ורטין רטן ושאל בדין ודכורו ותבע מן מתא יי ארי מרחק יי כל דיעבד אלין ובריל תועבתא האלין יי אלהיך מתרף יתהון מקדמך כ שלים תהי ברחלתא דיי אלהיך כא ארי עממא האלין די את ירת יתהון מן מענניא ומן קסמא שמעין ואת לא כן ייב לך יי

פירוש רש"י

עבודת המלך, עושה מדורות אש מכאן ומכאן ומעבירו בין שתיים: קסם קסמים. איזהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם לא אלך. וכן הוא אומר "עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו" (בנבואות הושע, תרי עשר א:אנא): מעונן. רבי עקיבא אומר, אלו נותני עונות, שאומרים עונה פלונית יפה להתחיל וחכמים אומרים, אלו אוחזי העינים: מנחש. פתו נפלה מפיו, צבי הפסיקו בדרך, מקלו נפל מידו: (יח) וחבר חבר. שמצרף נחשים ועקרבים או שאר חיות למקום אחד: ושאל אוב. זה מכשפות ששמו פיתום ומדבר משחיו ומעלה את המת בבית השחי שלו: וידעני. מכניס עצם חיה ששמה ידוע לתוך פיו, ומדבר העצם על ידי מכשפות: ודרש אל המתים. כגון המעלה בזכרותו והנשאל בגלגלת: (יט) כל עשה אלה. עושה כל אלה לא נאמר אלא "כל עשה אלה", אפלו אחת מהן: (כ) תמים תהיה עם ה' אלהיך. התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקר אחר העתידות, אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות, ואז תהיה עמו ולחלקו: (כא) לא כן נתן לך ה' אלהיך. לשמע אל מעוננים ואל קוסמים, שהרי השרה שכינה על הנביאים ואורים ותמים:

עשויות" (שמואל טז:כא). רבי עקיבא אומר, "ראשית גז", שתיים. "צאנך" ארבעה. "נתן לו" הרי חמשה: (יב) לעמד לשרת. מכאן שאין שרות אלא מעמד: (יג-יד) וכי יבא הלוי. יכול כן לוי ודאי הכתוב מדבר, תלמוד לומר "ושרת", יצאו לויים שאין ראויין לשרות: ובא בכל אות נפשו וגו' ושרת. למד על הכהן שבא ומקריב קרבנות נדבתו או חובתו, ואפלו במשמר שאינו שלו, דבר אחר, עוד למד על הכהנים הבאים לרגל שמקריבין ועובדין בקרבנות הבאות מחמת הרגל, כגון מוספי הרגל, ואף על פי שאין המשמר שלהם: (טו) חלק כחלק יאכלו. מלמד שחולקין בעורות ובכשר שעירי חטאות. יכול אף בדברים הבאים שלא מחמת הרגל, כגון תמידים ומוספי שבת ונדריים ונדבות, תלמוד לומר "לבד ממפריו על האבות", חוץ ממה שמכרו האבות, בימי דוד ושמואל שנקבעו המשמרות ומכרו זה לזה, טול אתה שבתך ואני אטול שבתך: (טז) לא תלמד לעשות. אבל אתה למד להבין ולהורות, כלומר להבין מעשיהם כמה הם מקלקלין ולהורות לבניך לא תעשה כן וכך, שזה הוא חק העובדי כוכבים: (יז) מעביר בנו ובתו באש. היא

כב אֱלֹהֶיךָ: נָבִיא מִקִּרְבְּךָ מֵאַחֶיךָ כַּמִּנִּי יָקִים לְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלָיו תִּשְׁמָעוּן:
 כג כָּל אֲשֶׁר־שָׁאַלְתָּ מֵעַם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּחֹרֵב בַּיּוֹם הַהֵוא לֵאמֹר לֹא אֹסֶף
 לִשְׁמַע אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵי וְאֶת־הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת לֹא־אֲרָאָה עוֹד וְלֹא
 כד, כה אָמוֹת: וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי הֵיטִיבוּ אֲשֶׁר דִּבְרוּ: נָבִיא אָקִים לָהֶם מִקִּרְבֵּךְ
 כו אֲחִיהֶם כַּמּוֹךְ וְנִתְּתִי דְבָרִי בְּפִיו וְדִבַּר אֲלֵיהֶם אֶת כָּל־אֲשֶׁר אֶצְוֶנוּ: וְהָיָה
 הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא־יִשְׁמַע אֶל־דְּבָרֵי אֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשִׁמִּי אֲנֹכִי אֲדַרְשׁ מֵעַמּוֹ:
 כז אֶךְ הַנָּבִיא אֲשֶׁר יִזִּיד לְדַבֵּר דָּבָר בְּשִׁמִּי אֶת אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִיו לְדַבֵּר
 כח וְאֲשֶׁר יְדַבֵּר בְּשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וּמֵת הַנָּבִיא הַהוּא: וְכִי תֹאמַר בְּלִבְבְּךָ
 כט אֵיכָה נִדְעָ אֶת־הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְרוּ יְהוָה: אֲשֶׁר יְדַבֵּר הַנָּבִיא בְּשֵׁם
 יְהוָה וְלֹא־יְהִיָּה הַדָּבָר וְלֹא יָבֵא הוּא הַדָּבָר אֲשֶׁר לֹא־דִבְרוּ יְהוָה בְּזִדּוֹן
 ל דִּבְרוּ הַנָּבִיא לֹא תִגּוֹר מִמֶּנּוּ: כִּי־יִכְרִית יְהוָה טו
 אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹלִים אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ אֶת־אֲרָצָם וַיִּרְשָׁתֶם וַיִּשְׁבַּת
 לא בְּעָרֵיהֶם וּבְבָתֵיהֶם: שְׁלוֹשׁ עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ בְּתוֹךְ אֲרָצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה
 לב אֱלֹהֶיךָ נָתַן לְךָ לְרִשְׁתָּהּ: תִּכְיֶן לָךְ הַדֶּרֶךְ וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת־גְּבוּל אֲרָצְךָ אֲשֶׁר

תרגום אונקלוס

אלהך כב נביא מבינך מאחריך כותי יקים לך יי אלהך מנה תקבלון כג ככל די שאלתא מקדם יי אלהך בחרב ביומא דקהלא למימר לא אוסף למשמע ית קל מימרא דיי אלהי וית אשתא רבתא דרא לא אחזי עוד ולא אמות כד ואמר יי לי אוטיבו די מלילו כה נביא אקים להון מגו אחיהון כותך ואתן פתגמי נבואתי בפיומה וימלל עמהון ית כל די אפקדנה כו ויהי גברא די לא יקבל לפתגמי די ימלל בשמי מימרי יתבע מנה כו ברם נביא די ירשע למללא פתגמא בשמי ית די לא פקדנה למללא ודי ימליל בשום טעות עממיא ויתקטל נביא ההוא כה וארי תימר בלבך אכדן נדע ית פתגמא די לא מללה יי כט די ימלל נביא בשמא דיי ולא יהי פתגמא ולא יתקים הוא פתגמא די לא מללה יי ברשע מללה נביא לא תדחל מנה ל ארי ישצי יי אלהך ית עממיא די יי אלהך ית תחום ותרתנון ויתתב בקרויהון ובבתיהון לא תלת קרוין תפרש לך בגו ארעך די יי אלהך יתב לך למירתה לב תתקן לך ארחא ותתלת ית תחום ארעך די פירוש רש"י

הנביא. ויאמר, דבר זה עתיד לבוא עליכם, ותראו שלא יבוא, "הוא הדבר אשר לא דברו ה'" והרוג אותו. ואם תאמר, זו במתנבא על העתידות, הרי שפא ואמר עשו כף וכף ומפי הקדוש ברוך הוא אני אומר, ככר נצטוו שאם בא להדיחך מאחת מכל המצוות לא תשמע לו, אלא אם כן ממחה הוא לך שהוא צדיק גמור, כגון אליהו בהר הכרמל שהקריב בכמה בשעת אסור הבמות כדי לגדור את ישראל, הכל לפי צורך שעה וסיג הפרצה, לכך נאמר "אליו תשמעון" (לעיל פסוק כב): לא תגור ממנו. לא תמנע עצמך מללמד עליו חובה, ולא תירא לענש עליו: (לב) תכין לך הדרך. מקלט מקלט הנה כתוב על פרשת דרכים: ושלשת את גבול ארצך. שיהא מתחלת הגבול עד העיר הראשונה של עיר מקלט כשעור מהלך שיש ממנה עד

(כב) מקרבך מאחריך כמני. כמו שאני מקרבך מאחריך "יקים לך" תחתיו, וכן מנביא לנביא: (כו) אשר לא צויתיו לדבר. אבל צויתיו לחברו: ואשר ידבר בשם אלהים אחרים. אפלו כון את ההלכה לאסור את האסור ולהתיר את המתיר: ומת. בחנק. שלשה מיתתן בידי אדם, המתנבא מה שלא שמע, ומה שלא נאמר לו ונאמר לחברו, והמתנבא בשם עבודה זרה. אבל הכובש את נבואתו והעובר על דברי נביא והעובר על דברי עצמו, מיתתן בידי שמים, שנאמר "אנכי אדרש מעמו": (כח) וכי תאמר בלבבך. עתידין אתם לומר, כשיבא חנניה בן עזור ומתנבא "הנה כלי בית ה' מושבים מבבלה עתה מהרה" (ירמיה טו:י), וירמיהו עומד וצווח אל העמודים ועל הים ועל יתר הכלים שלא גלו עם יבניה, "בבלה יובאו" (שם יח) עם גלות צדקיהו: (כט) אשר ידבר

טו

לג

שופטים

יִנְחִילְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיָה לְנוֹס שָׁמָּה כָּל־רִצְחָ: וְזֶה דְבַר הַרְצָח
 אֲשֶׁר־יָנוֹס שָׁמָּה וְחַי אֲשֶׁר יֵכֶה אֶת־רַעְהוּ בְּבַל־יִדְעַת וְהוּא לֹא־שָׂנֵא לוֹ
 מִתְּמַל שְׁלֹשׁ: וְאֲשֶׁר יָבֵא אֶת־רַעְהוּ בַיַּעַר לְחַטֵּב עֲצִים וְנִדְחָה יָדוֹ
 בַּגְּרֹז לְכָרֶת הָעֵץ וְנִשְׁלַח הַבְּרוֹז מִן־הָעֵץ וּמִצָּא אֶת־רַעְהוּ וּמָת הוּא יָנוֹס
 אֶל־אֶחָת הָעָרִים־הָאֵלֶּה וְחַי: פֶּן־יִרְדֹּף גָּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הַרְצָח כִּי יֵחֵם
 לְכַבֹּד וְהִשְׁיגוּ כִּי־יִרְבֶּה הַדֶּרֶךְ וְהִכְהוּ נַפְשׁ וְלוֹ אֵין מִשְׁפַּט־מֹוֹת כִּי
 לֹא־שָׂנֵא הוּא לוֹ מִתְּמוֹל שְׁלֹשׁ: עַל־כֵּן אֲנֹכִי מִצְוֶיךָ לֵאמֹר שְׁלֹשׁ
 עָרִים תִּבְדִּיל לָךְ: וְאִם־יִרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע
 לְאַבְתָּיִךָ וְנָתַן לָךְ אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר דִּבַּר לָתֵת לְאַבְתָּיִךָ: כִּי־תִשְׁמֹר
 אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹתָהּ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶיךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָהּ אֶת־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ וּלְלַכֵּת בַּדְּרָכָיו כָּל־הַיָּמִים וַיִּסְפַּתְּ לָךְ עוֹד שְׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשְּׁלֹשׁ
 הָאֵלֶּה: וְלֹא יִשְׁפֹךְ דָּם נָקִי בְּקֶרֶב אֲרָצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ נַחֲלָה
 וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים:

מ וְכִי־יְהִיֶּה אִישׁ שָׂנֵא לְרַעְהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו וְהִכְהוּ נַפְשׁ וּמָת וְנָס סח
 מא אֶל־אֶחָת הָעָרִים הָאֵלֶּה: וְשָׁלַח זְקַנֵי עִירוֹ וּלְקָחוּ אֹתוֹ מִשָּׁם וְנָתְנוּ אֹתוֹ

תרגום אונקלוס

יחסנך ?? אלהך ויהי למעירוק תמן כל קטולא לג ודין פתגם קטולא דעררוק תמן ויתקנים די קטול ית חברה בלא מנדעה והוא לא סני לה מאתמלי ומדקמוהי לו ודי געול עם חברה בהרשא למקץ אעין ונתמריג דה בפרזלא למקץ אעא וישתלף פרזלא מן אעא וישפח ית חברה וימות הוא גערוק לחדא מן קרויא האליו ויתקנים לה דילמא וירדוף גאל דמא בטר קטולא ארי חס לבה וידבקנה ארי תסגי ארחא ויקטלנה נפש ולה לית חובת דין דקטול ארי לא סני הוא לה מתמלי ומדקמוהי לו על כן אנא מפקדך למימר תלת קרוין תפרש לך לו ואם יפתי ?? אלהך ית תחומך כמא די קיים לאכהתך ויתן לך ית כל ארעא די מליל למתן לאכהתך לה ארי תטר ית כל תפקדתא הדא למעבדה די אנא מפקדך יומא דין למרחם ית ?? אלהך ולמהך בארחון דתקנן קדמוהי כל יומיא ותוסף לך עוד תלת קרוין על תלת אליו לט ולא ישתפך דם זכי בגו ארעך די ?? אלהך יחב לך אחסנא ויהי עלך חובת דין דקטול מ וארי יהי גבר סני לחברה ויכמן לה ויקום עלוהי וימחנה נפש וימות ויערוק לחדא מן קרויא האליו מא וישלחון סבי קרתה וידברון יתה מתמן ויתנון יתה

פירוש רש"י

השניה, וכן משניה לשלישית, וכן מן השלישית עד הגבול השני של ארץ ישראל: (לד) ונדחה ידו. כשבא להפיל הגרזן על העץ, ותרגומו "ותתמריג דה" לשון 'ונשמה ידו' להפיל מכת הגרזן על העץ. "כי שטמו הבקר" (שמואל ב:כב) תרגם יונתן "ארי מרגוהי תוריא": ונשל הפרזל מן העץ. יש מרבותינו אומרים נשטמ הפרזל מקתו, ויש מהם אומרים שישל הפרזל לחתיכה מן העץ המתבקע והיא נתזה והרגה: (לה) פן ירדף גאל הדם. לכך אני אומר להכין לך דרך וערי

מקלט רבים: (לו) ואם ירחיב. כאשר נשבע לתת לך ארץ קיני וקנזי וקדמוני: (לח) ויספת לך עוד שלש. הרי תשע, שלש שבעבר הירדן ושלש שבארץ פנעז ושלש לעתיד לבוא: (מ) וכי יהיה איש שנא לרעהו. על ידי שנאתו הוא בא לידי "וארב לו", מכאן אמרו עבר אדם על מצוה קלה סופו לעבור על מצוה חמורה, לפי שעבר על "לא תשנא" (ויקרא טו:יז) סופו לבא לידי שפיכות דמים, לכך נאמר "וכי יהיה איש שנא לרעהו ויגו", שהיה לו לכתוב וכי יקום איש וארב לרעהו והכהו נפש:

טו מב בַּיַד גֹּאֵל הַדָּם וּמַתּ: לֹא־תַחֲוֹס עֵינֶיךָ עָלָיו וּבַעֲרַת דַּם־הַנֶּקִי מִיִּשְׂרָאֵל
 מג וְטוֹב לָךְ: לֹא תִסִּיג גְּבוּל רֵעֶךָ אֲשֶׁר סָט שִׁי ו
 מד לְרִשְׁתָּהּ: לֹא־יִקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ לְכָל־עוֹן ע
 מה שְׁלֹשֶׁה־עֵדִים יָקוּם דְּבָר: כִּי־יִקוּם עַד־חֲמִס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה:
 מז וְעַמְדוֹ שְׁנֵי־הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר־לָהֶם הָרִיב לְפָנַי יְהוָה לְפָנַי הַפְּהָנִים
 מז וְהַשְּׁפָטִים אֲשֶׁר יִהְיוּ בַיָּמִים הָהֵם: וּדְרָשׁוּ הַשְּׁפָטִים הַיָּטֵב וְהַנָּה
 מח עַד־שֹׁקֵר הָעֵד שֹׁקֵר עֲנָה בְּאֶחָיו: וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאֶחָיו
 מט וּבַעֲרַת הָרַע מִקֶּרְבְּךָ: וְהַנְּשָׂאִים יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ וְלֹא־יִסְפוּ לַעֲשׂוֹת עוֹד
 נ כַּדְּבַר הָרַע הַזֶּה בְּקֶרְבְּךָ: וְלֹא תַחֲוֹס עֵינֶיךָ נֶפֶשׁ בְּנֶפֶשׁ עֵין בְּעֵין שֵׁן בְּשֵׁן

תרגום אונקלוס

ביד גאל דמא וימות מב לא תחוס עינך עלוהי ותפלי אשדי דם זפי מישראל וייטב לך מג לא תשני תחומא דחברך די תחימו קדמאי באחסנתך די תחסן בארעא די יי אלהיך יחב לך למירתה מר לא יקום סהיד חר בגבר לכל עוין ולכל חובין בכל חט די יחטי על מימר תרין סהדין או על מימר תלתא סהדין יתקים פתגמא מה ארי יקום סהיד שקר בגבר לאסדא בה סטיא מו ויקומון תרין גברין די להון דינא קדם יי קדם כהניא ודינאי די יהון ביומאי האנון מו ויתבעון דינאי יאות והא סהיד שקר סדא שקרא אסדא באחוהי מה ותעבדון לה כמא די חשיב למעבד לאחוהי ותפלי עבד דביש מבינך מט ודישתארוני ישמעון וידחלוני ולא יספון למעבד עוד כפתגמא בישא הדין בינך נ ולא תחוס עינך נפשא חלף נפשא עינא חלף שנא חלף שנא

פירוש רש"י

(מב) לא תחוס עינך. שלא תאמר, הראשון כבר נהרג, למה אנו הורגים את זה ונמצאו שני ישראלים הרוגים: (מג) לא תסיג גבול. לשון "נסגו אחור" (ישעיה יז:כ; ירמיה כג:טו) כשמחזיר סימן חלוקת הקרקע לאחור לתוך שדה חברו למען הרחיב את שלו. והלא כבר נאמר "ולא תגזל" (ויקרא טו:יג), מה תלמוד לומר "לא תסיג", למד על העוקר תחום חברו שעובר בשני לאוין. יכול אף בחוץ לארץ, תלמוד לומר "בנחלתך אשר תנחל וגו'", בארץ ישראל עובר בשני לאוין, בחוץ לארץ אינו עובר אלא משום "לא תגזל": (מד) עד אחד. זה בנה אב, כל "עד" שבתורה שנים, אלא אם כן פרט לך בו 'אחד': לכל עון ולכל חטאת. להיות חברו נענש על עדותו, לא עונש גוף ולא עונש ממון, אבל קם הוא לשבועה, אמר לחברו תן לי מנה שהלויתך, אמר לו: אין לך בידי כלום, ועד אחד מעידו שיש לו, חייב לשבע לו: על פי שני עדים. ולא שיכתבו עדותם באגרת וישלחו לבית דין, ולא שיעמוד תורגמן בין העדים ויבין הדברים: (מה) לענות בו סרה. דבר שאינו, שהוסר העד הזה מכל העדות הזאת. כיצד, שאמרו להם, והלא עמנו הייתם אותו היום במקום פלוני: (מו) ועמדו שני האנשים. בעדים הכתוב מדבר,

ולמד שאין עדות בנשים, ולמד שצריכין להעיד עדותן מעמד: אשר להם הריב. אלו בעלי הדין: לפני ה'. יהיה דומה להם כאלו עומדין לפני המקום, שנאמר "בקרב אלהים ישפט" (תהלים מזמור פא שלנו:א): אשר יהיו בימים ההם. יפתח בדורו כשמואל בדורו, צריך אתה לנהוג בו כבוד: (מז) ודרשו השפטים היטב. על פי המזמין אותם שבודקים וחוקרים את הבאים להזמם בדרישה וחקירה: והנה עד שקר העד. כל מקום שנאמר "עד" בשנים הכתוב מדבר: (מח) כאשר זמם. ולא כאשר עשה, מכאן אמרו, הרגו אין נהרגין: לעשות לאחיו. מה תלמוד לומר "לאחיו", למד על זוממי בת כהן נשואה שאינם בשרפה אלא כמיתת הבעל שהיא בחנק, שנאמר "היא וגו' באש תשרף" (ויקרא יז:ט) "היא" ולא בועלה, לכך נאמר כאן "לאחיו", "כאשר זמם לעשות לאחיו" ולא כאשר זמם לעשות לאחותו. אבל בכל שאר מיתות השוה הכתוב אשה לאיש, וזוממי אשה נהרגין כזוממי איש, כגון שהעידוה שרהגה את הנפש, שחללה את השבת, נהרגין במיתתה, שלא מעט כאן אחותו אלא במקום שיש לקים בהן הזמה כמיתת הבעל: (מט) ישמעו ויראו. מכאן שצריכין הכרזה, איש פלוני ופלוני נהרגין על שהזממו בבית דין: (נ) עין בעין. ממון. וכן "שן בשן וגו'":

טו

נא יד ביד רגל רגל:

כִּי־תֵצֵא לְמַלְחָמָה עַל־אִיבֶיךָ עֹא

שופטים

וְרֵאִיתָ סוֹס וְרֹכֵב עִם רַב מִמֶּךָ לֹא תִירָא מֵהֶם כִּי־יְהוּהוּ אֱלֹהֶיךָ עִמָּךְ
 נב הַמַּעֲלֶךְ מֵאַרְצֵי מִצְרַיִם: וְהָיָה כִּקְרַבְכֶם אֶל־הַמַּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדַבֵּר
 נג אֶל־הָעָם: וְאָמַר אֱלֹהִים שְׁמַע יִשְׂרָאֵל אַתֶּם קִרְבִּים הַיּוֹם לְמַלְחָמָה
 עַל־אִיבֵיכֶם אֶל־יָרֵךְ לְבַבְכֶם אֶל־תִּירְאוּ וְאֶל־תַּעֲרִצוּ
 נד מִפְּנֵיהֶם: כִּי יְהוּהוּ אֱלֹהֵיכֶם הִזְלִיךְ עִמָּכֶם לְהַלְחֵם לָכֶם עִם־אִיבֵיכֶם
 נה לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: וְדַבְּרוּ הַשְּׁטָרִים אֶל־הָעָם לֵאמֹר מִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּנָה
 בֵּית־חֶדֶשׁ וְלֹא חֲנָכוֹ יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פְּנֵי־יָמוֹת בַּמַּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר
 נו יִחְנַכֶּנּוּ: וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר נָטַע כָּרֶם וְלֹא חִלְּלוֹ יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פְּנֵי־יָמוֹת
 נז בַּמַּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִחְלְלֵנּוּ: וּמִי־הָאִישׁ אֲשֶׁר אָרַשׁ אִשָּׁה וְלֹא לָקַחָהּ
 נח יֵלֶךְ וַיֵּשֶׁב לְבֵיתוֹ פְּנֵי־יָמוֹת בַּמַּלְחָמָה וְאִישׁ אַחֵר יִקְחָנָהּ: וַיִּסְפוּ הַשְּׁטָרִים

תרגום אונקלוס

ידא חלף ידא רגלא חלף רגלא נא ארי תפוק לאגחא קרבא על בעלי דבבך ותחזי ורתכין עם סגי מנך לא תדחל מנהון ארי יי אלהך
 מימרה בסעךך דאסקך מארעא דמצרים נב ויהי כמקרבכון לאגחא קרבא ויתקריב כהנא וימלל עם עמא נג ויימר להון שמע ישראל אתון קריבין
 יומא דין לאגחא קרבא על בעלי דבבכון לא יזוע לבכון לא תדחלון ולא תתבהתון ולא תתברון מקדמיהון נד ארי יי אלהכון דמדבר קדמיכון
 לאגחא לכון קרב עם בעלי דבבכון למפרק יתכון נה וימללון סרכיא קדם עמא למימר מן גברא די בנא ביתא חדתא ולא חנכה יהך ויתוב
 לביתה דילמא ימות באגחא קרבא וגבר אחרן יחנכנה נו ומן גברא די נציב פרמא ולא אחלה יהך ויתוב לביתה דילמא ימות באגחא קרבא
 וגבר אחרן יחלנה נז ומן גברא די ארס אתתא ולא נסכה יהך ויתוב לביתה דילמא ימות באגחא קרבא וגבר אחרן יסבנה נח ויספון סרכיא

פירוש רש"י

(נא) כי תצא למלחמה. סמך הכתוב יציאת מלחמה לכאן, לומר
 לך שאין מחסר אבר יוצא למלחמה. דבר אחר, לומר לך, אם
 עשית משפט צדק אתה מבטח שאם תצא למלחמה אתה נוצח,
 וכן דוד הוא אומר "עשיתי משפט וצדק כל תניחני לעשקי"
 (תהלים מזמור קטז שלנו:קכא): על איבך. יהיו בעיניך כאויבים, אל
 תרחם עליהם כי לא ירחמו עליך: סוס ורכב. בעיני חשובים כלם
 כסוס אחד, וכן הוא אומר "והפית את מדין כאיש אחד" (שופטים
 ד:ח), וכן הוא אומר "כי בא סוס פרעה" (שמות יא:לה). עם רב ממך.
 בעיניך הוא רב אבל בעיני אינו רב: (נב) כקרבתם אל המלחמה.
 סמוך לצאתכם מן הספר: ונגש הכהן. המשיח לכהן, והוא הנקרא
 "משוח מלחמה": ודבר אל העם. בלשון הקדש: (נג) שמע
 ישראל. אפלו אין בכם זכות אלא קריאת שמע בלבד, כדאי אתם
 שיושיע אתכם: על איביכם. אין אלו אחיכם, שאם תפלו בידם
 אינם מרחמים עליכם, אין זו כמלחמת יהודה עם ישראל,
 שנאמר "ויקמו האנשים אשר נקבו בשמות ויחזיקו בשביה וכל
 מערמיהם הלבישו מן השלל וילבשם וינעלום ויאכלום וישקום
 ויסכום וינהלום בחמרים לכל כושל ויביאום ירחו עיר התמרים
 אצל אחיהם וישבו שמרון" (דברי הימים כא:מו), אלא "על איביכם"

טו לדבר אל-העם ואמרו מי-האיש הירא ורף הלכב ילך וישב לביתו ולא
 נט ימס את-לבב אחיו כלבבו: והיה ככלת השטרים לדבר אל-העם ופקדו
 טז א שרי צבאות בראש העם: כִּי-תִקְרַב אֶל-עִיר עב שביעי
 ב להלחם עליה וקראת אליה לשלום: והיה אם-שלום תענך ופתחה לך
 ג והיה כל-העם הנמצא-בה יהיו לך למס ועבדוך: ואם-לא תשלים עמך
 ד ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה: ונתנה יהוה אליה בידך והפית
 ה את-כל-זכורה לפי-חרב: רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה
 ב עיר כל-שללה תבז לך ואכלת את-שלל איביך אשר נתן יהוה
 ו אליה בידך לך: כן תעשה לכל-הערים הרחקת ממך מאד אשר לא-מערי
 ז הגוים-האלה הנח: רק מערי העמים האלה אשר יהוה אליה בידך נתן לך
 ח נחלה לא תחיה כל-נשמה: כִּי-הֲחָרַם תִּחְרִימֶם הַחֲתִי וְהָאֹמְרֵי הַכְּנַעֲנִי
 ט והפרזי החוי והיבوسی כאשר צוה יהוה אליה בידך: למען אשר לא-ילמדו
 אתכם לעשות ככל תועבתם אשר עשו לאלהיהם וחתאתם ליהוה

תרגום אונקלוס

למלא עם עמא וימרון מן גברא דדחל ותביר לבא יהו ויתוב לביתה ולא יתבר ית לבא דאחויי כלבה נט ויהי פד ישצון סרכינא למלא עם עמא וימרון רבני חילא פריש עמא
 א ארי תקרב לקראת לאגחא קרבא
 ב ויהי אם שלם תענך ותפתח לך ויהי כל עמא דישתכח בה יהון לך מסקי מסין ויפלהך ג ואם לא תשלם עמך ותעבד עמך קרב ותצור עליה ד וימסרנה יי אליה בידך ותמחי ית כל דכורה לפתגם דחרב ה לחוד נשיא וטפלא ובעירא וכל די יהי בקראת כל עדאה תבז לך ותיכול ית עדאה דסנאך די יי יי אליה לך ו כן תעבד לכל קרניא די רחיקין מנך לחדא די לא מקרוי עממיא האליו אנון ז לחוד מקרוי עממיא האליו די יי אליה יי יי אהסנא לא תקים כל נשמתא ח ארי גמרא תגמרונן חתאי ואמראי כנענאי ופרזאי חווי ויבוסאי כמא די פקדך יי אליה ט בדיל די לא ילפון יתכון למעבד ככל תועבתהון די עבדו לטעותהון ותחובון קדם יי

פירוש רש"י

סדר טז (א) כי תקרב אל עיר. במלחמת הרשות הכתוב מדבר, כמו שמפרש בענין "כן תעשה לכל הערים הרחוקות וגו'" (להלן פסוק ו): (ב) כל העם הנמצא בה. אפלו אתה מוצא בה משבעה עממין שנוצטויות להחרימם, אתה רשאי לקימם: למס ועבדוך. עד שיקבלו עליהם מסים ושעבוד: (ג) ואם לא תשלים עמך ועשתה עמך מלחמה. הכתוב מבשרך שאם לא תשלים עמך, סופה להלחם בך אם תניחנה ותלך: וצרת עליה. אף להרעיבה ולהצמיאה ולהמיתה מיתת תחלואים: (ד) ונתנה ה' אליה בידך. אם עשית כל האמור בענין, סוף שה' נתנה בידך: (ה) והטף. אף טף של זכרים, ומא אני מקים "והפית את כל זכורה", בגדולים: (ח) כאשר צוה. לרבות את הגרשני: (ט) למען אשר לא ילמדו. הא אם עשו תשובה ומתגירין, אתה רשאי לקבלם:

"להושיע אתכם", ו"מי האיש" ושני ושלישי כהן מדבר ושוטר משמיע, וזה שוטר מדבר ושוטר משמיע: הירא ורף הלכב. רבי עקיבא אומר, כמשמעו, שאינו יכול לעמוד בקשרי המלחמה ולראות חרב שלופה. רבי יוסי הגלילי אומר, הירא מעברות שבירו, ולכך תלתה לו תורה לחזור על בית וכרם ואשה, לכסות על החוזרים בשביל עברות שבירים, שלא יבינו שהם בעלי עברה, והרואהו חוזר, אומר שמא בנה בית או נטע כרם או ארש אשה: (נט) שרי צבאות. שמעמידין זקפין מלפניהם ומאחריהם וכשילים של ברזל בידיהם, וכל מי שרוצה לחזור הרשות בידו לקפח את שוקיו. 'זקפין' בני אדם עומדין בקצה המערכה לזקוף את הנופלים ולחזקם בדברים, שובו אל המלחמה ולא תנוסו, שתחלת נפילה ניסה:

טו

אלהיכם:

כי תצור אל-עיר ימים רבים להלחם עליה עג שופטים

לתפשה לא-תשחית את-עצה לנדח עליו גרזן כי ממנו תאכל ואתו לא

יא תכרת כי האדם עץ השדה לבא מפניך במצור: רק עץ אשר-תדע כי

לא-עץ מאכל הוא אתו תשחית וכרת ובנית מצור על-העיר אשר-הוא

עשה עמך מלחמה עד רדתה:

יב כי-ימצא חלל באדמה אשר יהיה אלהיך נתן לך לרשתה נפל בשדה עז

יג לא נודע מי הכהו: ויצאו זקניך ושפטיך ומדדו אל-הערים אשר

יד סביבת החלל: והיה העיר הקרבה אל-החלל ולקחו זקני העיר ההוא

טו עגלת בקר אשר לא-עבד בה אשר לא-משכה בעל: והורדו זקני

העיר ההוא את-העגלה אל-נחל איתן אשר לא-יעבד בו ולא יזרע

טז וערפו-שם את-העגלה בנחל: ונגשו הכהנים בני לוי כי כם בחר יהוה

אלהיך לשרתו ולברך בשם יהוה ועל-פיהם יהיה פל-ריב וכל-נגע:

יז וכל זקני העיר ההוא הקרבים אל-החלל ירחצו את-ידיהם על-העגלה

יח הערופה בנחל: וענו ואמרו ידינו לא שפכה [שפכו] את-הדם הזה מפטיר

תרגום אונקלוס

אלהכון י ארי תצור לקרתא יומין סגיאין לאגחא עלה למכבשה לא תחבל ית אילנה לארמא עלוהי פרוזא ארי מנה תיכול ויתה לא תקוץ ארי לא כאנשא אילן חקלא למיעל מקדמך בצירא יא לחוד אילן דתדע ארי לא אילן דמאכל הוא יתה תחבל ותקוץ ותבני כרקומין על קרתא די היא עבדא עמך קרבא עד דתכבשה יב ארי ישתכח קטילא בארעא די יי אלהך זהב לך למירתה רמי בחקלא לא אתידע מן קטלה יג ויפקון סבך ודיניך וימשחון לקרנא די סחרנות קטילא יד ותחי קרתא דקריבא לקטילא וידברון סבי קרתא ההיא עגלת תורי די לא אתפלח בה די לא נגידת בנור טו ויחזון סבי קרתא ההיא ית עגלתא לנחלא ביר די לא יתפלח בה ולא יזרע וינקפון תמן ית עגלתא בנחלא טז ויתקרבו בנהא בני לוי ארי בהון יתרעי יי אלהך לשמשותה ולברכא בשמא די ועל מימרהון יהי פל דין וכל מכתש סגירו יז וכל סבי קרתא ההיא דקריבין לקטילא יסחון ית ידיהון על עגלתא דנקפתא בנחלא יח ויתיבון ויימרון ידנא לא אשדו ית דמא הדין ועיננא לא חזאה יט כהניא יימרון כפר לעמך ישראל די פרקתא יי ולא תתן חובת דם זפי

פירוש רש"י

ש בזקניך, אלו סנהדרי גדולה: ומדדו. ממקום שהחלל שוכב: אל הערים אשר סביבת החלל. לכל צד, לדע איזו קרובה: (טו) אל נחל איתן. קשה שלא נעבד: וערפו. קוצץ ערפה בקופיץ. אמר הקדוש ברוך הוא, תבא עגלה בת שננתה שלא עשתה פירות, ותערף במקום שאינו עושה פרות, לכפר על הריגתו של זה שלא הניחהו לעשות פירות: (יח) ידינו לא שפכו. וכי עלתה על לב שזקני בית דין שופכי דמים הם, אלא לא ראינוהו ופטרונוהו בלא מזונות ובלא לוייה. והכהנים אומרים:

(י) ימים. שנים רבים. שלשה. מכאן אמרו, אין צרין על עירות של עובדי כוכבים פחות משלשה ימים קודם לשבת. ולמד שפותח בשלום שנים או שלשה ימים, וכן הוא אומר "וישב דוד בצקלג ימים שנים" (שמואל ב' א:א), ובמלחמת הרשות הכתוב מדבר: כי האדם עץ השדה. הרי "כי" משמש בלשון "דילמא", שמא האדם עץ השדה להכנס בתוך המצור מפניך להתיסר ביסורי רעב וצמא כאנשי העיר, למה תשחיתנו: (יא) עד רדתה. לשון רדוי, שתהא כפופה לך: (יג) ויצאו זקניך. מיחידים

טו ועינינו לא ראו: כפר לעמך ישראל אשר-פדית יהוה ואל-תתן דם נקי
 כ בקרב עמך ישראל ונכפר להם הדם: ואתה תבער הדם הנקי מקרבך
 כא כִּי-תַעֲשֶׂה הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינֵי יְהוָה: כִּי-תֵצֵא לַמִּלְחָמָה עִה כי תצא
 כב על-איביך ונתנו יהוה אלהיך בידך ושבת שבי: וראית בשביה אשת
 כג יפת-תאר וחסקת בה ולקחת לך לאשה: והבאתה אל-תוך ביתך
 כד וגלחה את-ראשה ועשתה את-צפרניה: והסירה את-שמלת שביה
 מעליה וישבה בביתך ובכתה את-אביה ואת-אמה ירח ימים ואחר
 כה כן תבוא אליה ובעלתה והיתה לך לאשה: והיה אם-לא חפצת בה

תרגום אונקלוס

בגו עמך ישראל ויתכפר להון על דמא כ ואת תפלי אשרי דם זכי מבינך ארי תעבד דכשר קדם יי: לאגחא קרבא על בעלי דבכך וימסרונן יי אלקהך בידך ותשבי שביהון כב ותחזי בשביה אתמא שפירת חזו ותתרעי בה ותסבה לך לאנתו כג ותעלנה לגוביתך ותגלח ית רישה ותרבי ית טופרנהא כד ותעדי ית כסות שביה מנה ותיתב בביתך ותכפי ית אבוהא וית אמה ירח יומין ובתר כן תיעול לנתה ותבעלנה ותחי לך לאנתו כה ויהי אם לא תתרעי בה

פירוש רש"י

יט) כפר לעמך ישראל: ונכפר להם הדם. הכתוב מבשרם, שמשעשו כן יכפר להם העון: (כ) ואתה תבער. מגיד שאם נמצא ההורג אחר שנתערפה העגלה, הרי זה יהרג, והוא "הישר בעיני ה'": (כא) כי תצא למלחמה. במלחמת הרשות הכתוב מדבר, שבמלחמת ארץ ישראל אין לומר "ושבת שבי", שהרי כבר נאמר "לא תחיה כל נשמה" (לעיל פסוק ז): ושבת שבי. לרבות כנענים שבתוכה, ואף על פי שהן מושבע אמות: (כב) אשת. אפלו אשת איש: ולקחת לך לאשה. לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע, שאם אין הקדוש ברוך הוא מתירה ישאנה באסור, אבל אם נשאה

סופו להיות שונאה, שנאמר אחריו "כי תהיין לאיש וגו'" (להלן פסוק כו), וסופו להוליד ממנה "בן סורר ומורה" (להלן פסוק כט), לכך נסמכו פרשיות הללו: (כג) ועשתה את צפרניה. תגדלם כדי שתתנול: (כד) והסירה את שמלת שביה. לפי שהם נאים, שעובדי כוכבים בנותיהם מתקשטות במלחמה בשביל להזנות אחרים עמהם: וישבה בביתך. בבית שמשתמש בו, נכנס ונתקל בה יוצא ונתקל בה, רואה בכייתה רואה בנוולה, כדי שתתגנה עליו: ובכתה את אביה. כל כך למה, כדי שתהא בת ישראל שמחה וזו עצבה, בת ישראל מתקשטת וזו מתנולת: (כה) והיה אם לא חפצת בה. הכתוב מבשרך שסופך לשנאתה:

מפתח סדרי התנ"ך

פתיחת סדר שלא בפתיחת נושא

כמעט כל הסדרים בתורה מתחילים בתחילת הנושא שהסדר עוסק בו. לעתים רחוקות קבעו חז"ל את תחילת הסדר באופן שונה. וזו אחת הפעמים: בידי מלחמה עוסקות ארבע פרשיות רצופות הנמצאות בסוף סדרת שופטים ובתחילת סדרת כי תצא שבחומש דברים.

פרשה עא עוסקת בדין החוזרים מעורכי המלחמה: "כי תצא למלחמה... לא תירא מהם"; פרשה עב – בקריאה לשלום: "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום"; פרשה עג – באיסור השחתת עצים לצורך המצור: "כי תצור אל עיר... לא תשחית את עצה" ופרשה עה – בדין אשת יפת תואר: "כי תצא למלחמה... וראית בשביה אשת יפת תאר".

חז"ל בחרו לפתוח את סדר טז בדברים במצוות הקריאה לשלום [השנייה מתוך הארבע הנ"ל]. החפץ חיים (שמירת הלשון פרק יא) מאריך מאוד לדבר על מעלת השלום ובין היתר הוא כותב שם: "ולא עוד אלא שביום נחמת ישראל מתבשרין תחלה בשלום... בני, בואו וראו כמה גדול כח השלום, שאפלו לשונאים אמר הקדוש ברוך הוא: פתחו להם בשלום, שנאמר: 'כי תקרב אל עיר' וגו'".

חז"ל שקבעו את מנהג הקריאה החד-שנתי בחרו לפתוח את סדרת כי תצא בדין אשת יפת תואר. כמו שסדרת משפטים פותחת בידי עבד עברי, וכמו שכתוב בעשרת הדברות בסדרת ואתחנן "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים".

את ההבדל שבין החלוקות ניתן אולי להסביר שבארץ ישראל שבה היהודים היו התילים התפללנו על השלום. כבכל שבה הגויים היו התילים התפללנו שהם לא ישעבדו אותנו יותר מדי.

הערה: פרשת עגלה ערופה נמצאת בין הפרשה השלישית "כי תצור אל עיר" ובין הפרשה הרביעית "כי תצא למלחמה".